

léleknek emelkedett állapotát jelenti, de meg sok befolyás hat az érdeklődésre kereszteszöleg, eltérítően, megsemmisítőleg. Külömbőség van az egyének közt. A legtöbb embernél sokkal nagyobb hatalma van a kívánással és vágygal szoros kapcsolatban levő érdeklődésnek, mint a tisztán szelleminek, a vágyakozás nélkül befogadónak. Némely anyag vagy tárgykör már magával hozza a tanulók természetes érdeklődését, másoknál csak a feldolgozás módja kelti fel és közvetve kell fenntartani. Az oktatásnak azonban nem kell mindig érdekesnek lennie; sokszor kell a tanulónak minden természetes hajlandósága ellenére is a gondolkodás bizonyos utjait követnie, amikor az eredmény megnyugtatja és a további tárgyalások iránt felkelti érdeklődését. És nem is lehet az oktatás szakadatlanul érdekes, mert sok függ a tanulóktól maguktól is. A minden oldalú egyenletes érdeklődés nagyon ritka és még ritkábban jele az erős tehetségnek. A tárgyakra, illetve tárgyalásmódjukra nézve figyelembe kell vennünk, hogy az ifjak fogékonysága akkor válik különösen erőssé, amikor az oktatás kapcsolatba jut a valóságos jelennel és a tanulók életének problémáival; teljes érdeklődésre pedig ott számíthatunk feltétlenül, ahol cselekvés, élet, átélés van szóban. A cselekvés világának sokkal nagyobb a jelentősége, mint az érzésének. De azért vannak egyéni és az egyéniéssel rokon típusos különbségek. Sok egyéni érdeklődést szívnak magukba a gyermekek már életük első környezetéből, sokat hoznak magukkal mélyreható érintkezésekből. Ilyen mélyreható érintkezés szuggesztív hatását kell kihasználnia a tanárnak is. Az érdeklődést azonban nehezebben veszi át a gyermek felülről, mint alulról, vagy oldalról társaitól. A legfontosabb feladat tehát az, hogy a tanár nevelő legyen és az oktatást úgy alakítsa, hogy benne nagy szerepe legyen a cselekvésnek, a tanuló egyénisége megnyilatkozásának.

*

Determinizmus és nevelés címen írt értekezésében *S. Bodansky* (a *Zeitschrift für pädagogische Psychologie* múlt évi hatodik számában) annak a kimutatásával foglalkozik, hogy a determinizmus nemcsak nem zárja ki a nevelőbefolyás lehetőségét, hanem inkább megveti ennek a lehetőségnek az alapját. Az akarás ezen felfogás értelmében nem valami ok nélkül való, hanem a természeti történések összefüggésébe illeszkedik, tehát nemcsak hatás, hanem maga is ok. Másrésztől az akarás lelki esemény és ép benne jut kifejezésre az egyén spontaneitása. Az akarat tehát nem abban az értelemben nem szabad, hogy a külvilág teljesen és egyértelműleg meghatározza, hanem a külvilág csak az okot adja, míg a tulajdoképeni törekvést a lelki előzmények, képzetek, érzelmek, itéletek, meggyőződések stb. határozzák meg. Mennél fejlettebb az ember, annál erősebb a lelk

tényező jelentősége és a nevelés épen e jelentőség fokozására törekszik. A nevelés feladata első sorban az emberben azokat a hajlandóságokat fejleszteni, amelyek a társadalomnak javára válnak és gátolni azokat, amelyek károsak. Ezen etikai befolyás mellett áll az értelem képzése, úgyhogy a kettő egymást támogatja. Világos, hogy az erkölcsi nevelés feladata csak akkor oldható meg, ha az akaratot meg lehet határozni. Az akaratot érzelmek irányítják. Az elhatározás irányát az az érzelem adja meg, amelynek utoljára volt túlnyomó erőssége. Ha ilyen kiemelkedő érzelem nincs, az eredmény az összes érzelmektől függ. — Ha tehát az akarást akarjuk befolyásolni, bizonyos érzelmet, vagy legalább is ennek képzetét kell előidézni. Ha ez az érzelem már megvolt valamikor a gyermek tudatában, akkor olyan érzetek képzetét kell felébreszteni, amely asszociáció útján az érzelem képzetét maguk után vonják. De ha az érzelem még idegen a gyermek lelkének, csak akkor tudjuk azt benne felkelteni, ha kedélye fogékony ez érzelem iránt. Az ember önző és altruisztikus érzelmekkel születik, mindkettőt egyaránt kell fejleszteni. Egyik-másik önző érzelem értékes eszköz a nevelő kezében. Természetesen főgondunk a magasabb erkölcsi érzelmek képzése legyen. — Láttuk, hogy az elhatározások keletkezésére az értelmi képzetek nem gyakorolhatnak közvetlen benyomást, csak amennyiben érzelmek hullámozását keltik fel. A pedagógusnak tehát arra kell törekednie, hogy a tőle fontosaknak tartott érzelmek erősségét fokozza, úgyhogy ezeknek túlnyomó befolyásuk legyen. Az oktatásban az új ismeretek felfogásánál az akaratnak a megtanulandó tárgyra kell irányítania a figyelmet, ami legjobban akkor érhető el, ha az új anyagban van valami érzelmi érték. Óvakodnunk kell a kedvetlenség érzelmének felkeltésétől, ami akkor áll be, ha az új vagy nagyon nehéz, vagy nagyon könnyű.

*

A vallás és az iskola címen nagy tetszéssel fogadott előadást tartott *D. Drews*, a hallei egyetem tanára a szászországi «Provinzial-Lehrertag»-on. A probléma radikális megoldását látjuk Franciaországban, ahol a vallást és az iskolát különválasztották egymástól abban a hitben, hogy a vallás nem tanítható. Mert tanítható mind az, ami az értelemhez, az emlékezethez, az ügyességhez tartozik, a vallás pedig az életnek teljesen meghatározott alakja, a lét magasabb módja; nem tartozik az értelemhez, sem az érzelemhez és nem tisztán az akarat dolga. Az igaz jámborsághoz még közvetlenség, igazmondás is kell. — És a vallás mégis tanítható, de hogyan? A nagy jámbor emberek erős, vallásos személyiségekkel való érintkezés útján jutottak eleven vallásos élethez. Vallásos szülők és tanítók közvetlenül vallásos életet keltenek a gyermekben. Ha a vallás élet, akkor csak az

